

ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІКИ І ПСИХОЛОГІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ
АКАДЕМІЇ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ

На правах рукопису

ДУБАСЕНЮК Олександра Антонівна

ТЕОРЕТИЧНІ І МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ВИХОВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
ПЕДАГОГА

13.00.04 - професійна педагогіка

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора педагогічних наук

Київ - 1996

716 33.266
Дисертацією є рукопис

Робота виконана у Житомирському державному педагогічному інституті імені І.Я.Франка

Науковий консультант - доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АПН України Ничкало Н.Г.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор Майборода В. К.
доктор психологічних наук, професор Бех І. Д.
доктор педагогічних наук, професор Суценько Т. І.

Провідна установа: Луганський державний педагогічний інститут імені Т.Г.Шевченка
Міністерства освіти України

Захист відбудеться " 18 " вересня 1996 р. о 14 год на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 01.61.01 в Інституті педагогіки і психології професійної освіти АПН України за адресою: 254060, м. Київ, вул. М. Берлінського, 9, зал засідань (5 поверх).

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Інституту педагогіки і психології професійної освіти АПН України (254060, м. Київ, вул. М. Берлінського, 9).

Автореферат розісланий "27" липня 1996 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Г.М. Цибульська

ЛНБ України ім.В.Стефаника

00752243 (N)

ЛНБ ім. В. Стефаника
АН України

1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

Актуальність та ступінь дослідженості проблеми

Виховна діяльність учителя в усі часи мала надзвичайно високий соціальний статус. Проте зростання суспільної уваги до вчителя як вихователя набуває особливої гостроти в сучасних умовах розвитку незалежної Української держави, коли істотно змінюються вимоги до людини з боку суспільства.

За останнє десятиріччя наше вчителство пережило значне психологічне навантаження. Йдеться про кризу світогляду, зміну пріоритетів і переоцінку цінностей. Нова соціально-політична ситуація потребує переосмислення мети виховної діяльності педагогів, її провідних теоретико-методологічних принципів, змісту, форм, організації та критеріїв ефективності.

У Законі України "Про освіту" зазначається, що педагогічною діяльністю можуть займатися особи з високими моральними якостями, які мають відповідну освіту, професійно-педагогічну підготовку, широку ерудицію, інтелегентність.

Високі вимоги до особистості вчителя об'єктивно відображають психологічну сутність його діяльності як інтегральної і соціально значущої у суспільстві. Сучасний вчитель повинен виступати свідомим суб'єктом виховного процесу і активним діячем науково-технічного і соціального прогресу. Вирішального значення ці положення набувають нині, коли відбувається перехід від тоталітарного до демократичного суспільства. Проте перехід від упереджених стереотипів мислення і соціальної поведінки, авторитарних методів виховання, що діяли десятиріччями, не призводить відразу до виникнення нової гуманної національної системи виховання.

Спостерігається зростання негативних явищ у молодіжному середовищі. Особливі суперечності виникають у процесі формування моло-

дої людини в загальноосвітній та професійно-технічній школі. Завна школа розглядалася як найважливіший соціальний інститут, який відчуває різноманітний зовнішній вплив, проте в сам він у свою чергу активно впливає на всі сторони суспільного життя. З одного боку, навіть у школі під впливом негативних соціально-економічних чинників мають місце прояви вандалізму, політизації, жорстокості, насилля, з другого – саме школа, учитель прагнуть закласти основи світогляду, залучити до історико-культурних традицій, розвинути таланти, задатки, інтереси своїх вихованців. Проте сформувати ціннісні орієнтації в сучасних умовах досить важко, оскільки продукування "конфліктної культури" у вигляді образу "сильної", досить агресивної особистості-супермена, який культивується у зарубіжних засобах інформації і з їхньої подачі – в Україні, призводить до морального вакууму, коли втрачаються моральні ідеали. Наслідком цього є пасивність, втрата інтересу до навчання, безвідповідальність, низький рівень соціальної мотивації, конфліктність, гасла сексуальної свободи, чисельні правопорушення. Головною метою для частини молоді стає здобуття собі матеріальних благ будь-якими засобами.

Про ці зміни свідчать дослідження ряду науковців Ю.П.Азаров, Г.О.Балд, І.Д.Бек, О.О.Бодальов, А.Б.Боссарт, Б.З.Вульфов, Р.Г.Гурова, С.Я.Дем'янчук, В.О.Караковська, І.С.Кон, В.Т.Лісовська, Т.М.Мальковська, О.В.Мудрик, С.Л.Рябцева, Т.І.Суєнню, В.Д.Струманський, І.О.Трухів, Ю.П.Шекочіхін.

Слід зазначити, що в нині інститут педагогів-вихователів знаходиться у кризовому стані і не відповідає сучасним потребам суспільства. Розпад юнацьких політичних організацій, які охоплювали більшість учнівської молоді і спрямовували діяльність учнівських колективів, поряд з іншими факторами став причиною певних труднощів і розгубленості однієї частини вихователів і творчих помухів

інших педагогів. Нові вимоги, необхідність звільнитися від авторитарних методів виховної роботи неоднозначно сприймаються педагогами. Діжалося же немало захисників авторитарної системи виховання, що призводить до ігнорування дитячої індивідуальності, природних задатків, інтересів учнівської молоді. До основних недоліків виховної діяльності педагога слід віднести: аморфність виховних цілей і завдань, безсистемність, стихійність, знеособленість навчально-виховного процесу, масовість і заорганізованість, недостатнє володіння сучасними методами, технологіями, низький рівень психолого-педагогічних, соціальних, історико-педагогічних знань.

У нових соціально-економічних умовах істотно зростає актуальність проблеми виховної діяльності педагога загальноосвітньої і професійно-технічної школи в роботі з учнівською молоддю. Від учителя вимагається глибоке розуміння нових реалій життя, і як наслідок, переосмислення мети, функцій виховної роботи. Виховний процес, керований вчителем, - це досить складний вид його діяльності, в якій постають різні проблеми, потреби й інтереси, що вимагають морального регулювання. Тому саме педагогічна мораль, регулюючи стосунки, що складаються в процесі праці вчителя, виступає внутрішньою силою, яка створює необхідні умови для співробітництва й активної діяльності всіх суб'єктів виховного процесу, багаторазово посилюючи його ефективність.

У теорії професійно-педагогічної діяльності ця проблема є однією з найактуальніших; оскільки саме в процесі виховання зароджується й інтенсивно відбувається винятково важливий процес становлення моральної і громадської самосвідомості і самовизначення особистості, її духовної культури. Настав час обґрунтованого нового підходу до професійної підготовки вчителя у сфері виховної діяльності.

Особливого значення дана проблема набуває у зв'язку з органі-

зацією шкіл нового типу, зокрема, гімназій, ліцеїв, колегіумів, коледжів, спеціалізованих навчальних закладів та ін. За цих умов збагачується статус вчителя-вихователя, який повинен у своїй діяльності поєднувати функції вчителя-предметника, практичного психолога, соціального педагога, традиційного класного керівника, наставника-консультанта.

Важливу роль у комплексі наукових і практичних проблем, на розв'язання яких спрямовує Державна національна програма "Освіта" ("Україна XXI століття"), покликана відіграти професійна підготовка майбутніх фахівців - нової генерації педагогів, які б були спроможними розв'язувати нові завдання у сфері виховання підростаючого покоління.

Таким чином, творче розв'язання завдань морального, інтелектуального, трудового, професійного виховання потребує від учителя постійного вдосконалення своєї професійної і морально-педагогічної підготовки. Успішне розв'язання цих завдань неможливе без глибокого знання психологічної структури, змісту виховної діяльності і вимог суспільства до особистості вчителя.

Отже, перед психолого-педагогічною наукою постає ряд проблем, які вимагають всебічного вивчення і дослідження.

Серед них:

- аналіз основних положень історії і теорії професійної виховної діяльності педагога;
- виявлення типології виховних задач;
- виявлення чинників професійного становлення вихователя;
- вивчення особливостей професійної виховної діяльності педагогів різного рівня продуктивності;
- вивчення механізмів нової педагогічної технології, під час оволодіння якою майбутні педагоги вчаться продуктивно розв'язувати професійні виховні задачі.

Науковому розв'язанню проблеми вдосконалення професійної виховної діяльності сприяв аналіз літератури з історії розвитку педагогічної освіти в Україні, зокрема, творчого доробку педагогів братських шкіл, Острозької школи-академії, Києво-Могилянської академії, просвітителів того часу: С.Калниновського, М.Козачинського, І.Максимовича, Г.Сковороди та ін. У XIX ст. - Б.Д.Грінченка, М.С.Грушевського, М.П.Драгоманова, О.В.Духновича, М.І.Костомарова, І.П.Котляревського, П.О.Кузіна, І.І.Огієнка, С.Ф.Русової, Л.Українки, Т.Г.Шевченка, К.Д.Ушинського, І.Я.Фрєяка, в наш час - А.С.Макаренка, В.О.Сухомилинського. В роботі простежується вплив зарубіжних педагогічних течій на розвиток досліджуваної проблеми, особливо ідей Я.А.Коменського, Ж.-Ж.Руссо, Й.-Г.Песталоцці, А.Дистервега, Я.Ф.Герарта, М.В.Ломоносова, М.О.Добролюбова, Л.М.Толстого та представників реформаторських течій Т.Брамелляда, Д.Дьюї, Г.Кершенштейнера, В.Дая, М.Монтессорі, С.Френе та ін.

Дослідження проблеми виховної діяльності педагога вимагало звернення до наукових праць у галузі нейропсихології, психофізіології, загальної, вікової, соціальної психології, педагогічної психології. Серед них: дослідження особистості в процесі діяльності Б.Г.Ананьєва, М.О.Бернштейна, Л.С.Виготського, О.Р.Лурія, С.Л.Рубінштейна, діяльнісного підходу Л.Я.Гальперіна; О.В.Запорожець, Д.Б.Ельконін, О.М.Льонтєв, Б.Ф.Ломов та ін. Великий внесок у розв'язання проблем виховання і розвитку особистості і діяльності зробили Г.С.Костюк та його послідовники Л.О.Баял, О.В.Кирічук, В.К.Котирло, С.О.Мізерян, В.О.Моляко, Д.Ф.Ніколенко, Б.О.Фелоршкін, П.Р.Чамата. Аналіз виховної діяльності вчителя також ґрунтувався на основних положеннях психології праці вчителя Ф.Н.Гоноболін, А.О.Деркач, Н.В.Кузьміна, В.Ф.Моргун, Д.Ф.Ніколенко, В.А.Семиченко, А.І.Шероаков, Т.С.Ященко, концепції педагогічної майстерності Л.А.Зязюн, І.Ф.Кривоніс, В.О.Сластьонін, Л.І.Рувінсь-

кня, Н.М.Тарасевич, провідних ідейх загальнопедагогічної підготовки вчителя-вихователя О.А.Абдуліна, В.П.Бєлозерцев, М.Б.Евтух, Н.В.Кичук, Б.С.Кобзар, О.Г.Мороз, І.Є.Синиця, Л.Ф.Спірін, М.Л.Фруміц, Цей аспект розглядався також у зв'язку із проблемами педагогічного спадкування О.О.Бодальов, А.Б.Добрович, В.Г.Казанська, В.А.Кая-Каліх, О.О.Леонтєв, педагогічної взаємодії А.М.Бояко, М.Д.Касьяненко, О.Л.Кондратюк, Л.В.Кондратова, Ю.В.Кулюткін, Г.С.Сухобська, виховної роботи у позашкільних закладах Т.І.Суменко та особливостями виховної діяльності педагога в роботі з педагогічно занедбаними дітьми В.Л.Кащенко, О.Г.Кочетов, М.М.Фіцула.

Для нового дослідження важливе значення мали праці Є.І.Антипової, М.І.Болдирєва, І.П.Смакової, М.І.Шилової, Н.Я.Шуркової, в яких висвітлено різні аспекти професіограми вчителя-вихователя. Розуміння перспектив розвитку теорії професійної виховної діяльності пов'язане з теоретичним осмисленням ряду висновків і рекомендацій у сфері підготовки педагога як вихователя: у вищих педагогічних закладах В.І.Бондар, І.А.Зязюн, В.Г.Кузь, В.П.Струманський, М.І.Шкіль, М.Д.Ярмаченко, університетах А.М.Алексюк, Л.Г.Коваль, В.В.Сагарда, в процесі викладання навчальних предметів С.У.Гончаренко, А.І.Дьомін, В.А.Козаков, О.П.Рудницька, Д.О.Тхоржевський, Н.В.Чепелева, Г.П.Шевченко.

Поряд з цим у ході наукового пошуку розглядалися питання, що пов'язані з історією розвитку вищої педагогічної освіти України В.К.Мавворода, міжнародного демократичного руху педагогів О.В.Сухомильська.

Науковий пошук спирався на результати досліджень, спрямованих на виявлення особливостей технологічного підходу як до аналізу виховного процесу, так і до аналізу виховної діяльності вчителя В.П.Бєспалько, В.І.Бондар, Я.І.Бурлака, І.П.Іванов, О.Г.Мороз,

В.Л.Омельяненко. Розробляючи теоретико-методологічні аспекти визначеної проблеми, ми враховували наукові праці, спрямовані на вивчення основ національного виховання /З.В.Васильцова, В.Г.Кузь, Ю.Д.Руденко, З.О.Сергіячук, М.Г.Стецьмахович, Б.М.Ступарки/, оскільки вчитель є носієм національно-культурних традицій свого народу.

Водночас ми спиралися на результати досліджень проблем професійної педагогіки /С.Я.Батяєв, А.П.Бєляєва, М.Д.Крюков, Є.О.Климов, Н.В.Кузьміна, Б.Ф.Ломов, Н.Г.Ничкало, О.Ф.Федорова, В.Д.Шадриков/.

Незважаючи на значну кількість опублікованих праць, проблему продуктивної виховної діяльності педагога загальноосвітньої і професійно-технічної школи не можна вважати достатньо вивченою. Навпаки, накопичені знання і факти зумовлюють необхідність подальшого ґрунтовного аналізу і узагальнення, розв'язання завдань, поставлених практикою виховної роботи. Зокрема, слабкою залишається методологічна база теорії професійної педагогічної діяльності і виховної діяльності в тому числі, не визначені підходи до розуміння особливостей виховного процесу з урахуванням соціально-економічних чинників сучасного суспільства. Недостатньо досліджені закономірності професійної виховної діяльності і психолого-педагогічні фактори, що її спричиняють. Тому теоретичні дослідження не завжди істотно впливають на результати виховної роботи з учнівською молоддю.

Не дістала належного теоретичного осмислення багата виховна практика, залишаються розрізненими дослідження окремих напрямів виховної діяльності вчителів-професіоналів, що не дає можливості скласти цілісну наукову картину даного феномену. Зміна соціальних і моральних орієнтирів у нових соціально-економічних умовах поряд з іншими факторами привела до недооцінки, а часом і заперечення частинною педагогів значення процесу виховання і виховної діяльності педагога.

Забезпечення досягнення виховної мети в навчальних закладах - формування гуманної особистості - вимагає посилення стимулюючих функцій виховного процесу. Сучасна психолого-педагогічна наука наголошує на необхідності у педагогічному керуванні виховним процесом виходити із глибокої сутності гуманізму і природи самого виховання, його потреб та інтересів як суб'єкта виховної діяльності. З цих позицій виховання розглядається як процес саморозвитку особистості і творчого керування ним, але не самою особистістю. Водночас під керуванням розуміється організація різноманітної пізнавально-творчої діяльності учнів, встановлення духовної близькості, стосунків взаємної поваги й довіря між вихователем і вихованцем. Такий підхід спрямований на створення умов для самовираження особистості, зростання її самосвідомості, розвитку здібностей і таланту.

Загострюються суперечності між типовою системою підготовки вчителів і індивідуально-творчим характером виховної діяльності, які розглядаються нами із задачних позицій виховної діяльності з множинною різноманітних виховних, педагогічних задач. Майстерність вихователя полягає в тому, щоб оволодіти професійними знаннями та вміннями, котрі дозволяють фахівцю успішно досліджувати задачну педагогічну ситуацію, перетворювати її у професійні виховні задачі і успішно розв'язувати адекватно поставлені меті. Однак творчий характер виховної діяльності не окреслює немовільну діяльність педагога. Останній притаманні в загальні закономірності, виявлення яких дає можливість застосування певних алгоритмічних прийомів для розв'язання певного класу виховних задач і виділення їх типів з тим, щоб педагоги-вихователі могли діяти у виховному процесі з наукових позицій.

Має місце також суперечність між застарілими формами, методами, засобами і потребами вищих і середніх закладів освіти у

впровадженні в навчальний процес нових педагогічних технологій. Саме останні зможуть значно підвищити продуктивність виховної діяльності педагога, зокрема проектування, конструювання, організаційно-системні стимулюючі виховних задач і способів їх ефективного розв'язання.

Виявлені суперечності між об'єктивними потребами виховної практики в аспекті готовності вчителя до керування процесом саморозвитку особистості і станом розкриття цієї проблеми в психолого-педагогічній літературі, між соціально-вагомою метою виховного процесу і масовою практикою їх формалізації, між потребами вчителів у активних розвивальних технологіях виховання і традиційними засобами педагогічного інструментарію визначають актуальність обраної теми нашого дослідження.

У загальній проблемі формування педагогічної майстерності вчителя нами виділено її важливий аспект - проблему теоретичних і методичних основ продуктивної виховної діяльності педагога. У найбільш загальному вигляді дана проблема полягає у теоретичному і експериментальному дослідженні залежності рівня продуктивності виховної діяльності педагога від об'єктивних і суб'єктивних психолого-педагогічних чинників, що включають цілемотиваційний, операційний, оцінний компоненти та систему ціннісних відносин.

Об'єктом нашого дослідження є педагогічна діяльність вчителя середніх загальноосвітніх і професійно-технічних навчальних закладів освіти.

Предмет дослідження - виховна діяльність педагога, закономірності та психолого-педагогічні чинники, що зумовлюють її продуктивність; типологія професійних виховних задач, педагогічна технологія навчання студентів основам виховної майстерності.

Мета дослідження полягає у виявленні сутності, історичної еволюції, факторів генезу, закономірностей та особливостей сучасного становлення, структурування, функціонування продуктивної індивідуальної виховної діяльності педагога як педагогічної системи, вироблення наукових технологічних основ підготовки сучасного вчителя.

Загальна гіпотеза дослідження: успішність професійного становлення педагога як вихователя в процесі вузівської та післядипломної підготовки / і самостійної роботи / зумовлена провідними психолого-педагогічними чинниками: психомотиваційним, виховної спрямованості, виховної умілості, які виступають передумовами успішного оволодіння вчителем закономірностями продуктивної виховної діяльності і сучасними технологіями розв'язання виховних задач, котрі ефективно впливають на особистість і діяльність учня за такими ознаками: здатністю самостійно формулювати самовиховні і самоосвітні цілі, виробляти засоби їх досягнення, прагненням самостійно здобувати навчально-виховну інформацію і оперувати нею під час розв'язання соціальних і практичних завдань, а також встановлювати доцільні стосунки з усіма учасниками педагогічного процесу.

Відповідно до предмета, мети, гіпотези визначено основні завдання дослідження: проаналізувати і розкрити теоретико-методологічні та методичні основи проблеми продуктивної виховної діяльності педагога в літературі; розробити концептуальну модель згаданої діяльності; виявити провідні виховні професійні зачіпки у роботі з учнівською молоддю і узагальнити їх у вигляді типології; визначити психолого-педагогічні чинники продуктивності професійної виховної діяльності; дослідити індивідуальну виховну діяльність як педагогічну систему; обґрунтувати спільність і розбіжність різнорівневої виховної діяльності педагога середньої загальноосвітньої школи і профтехучилища; встановити основні етапи

професійного становлення майбутнього вчителя-вихователя та динаміку його педагогічної спрямованості; розробити педагогічну технологію навчання студентів основам виховної майстерності.

Методологічною основою дослідження стали: філософські положення про сутність процесу виховання як специфічної форми суспільної діяльності; про особливості виховної діяльності і вивчення їх у системі координат, що задається різними рівнями методології науки: рівень філософської методології, рівень загальнонаукових принципів дослідження, рівень методики та техніки дослідження. В рамках філософської методології розглядалися інтегративні, критико-конструктивні, світоглядні, аксеологічні функції виховної діяльності. З позицій загальнонаукової методології індивідуальна виховна діяльність педагога розглядалася як об'єкт системного вивчення, який базується на філософських положеннях щодо взаємодії, активності, нормативності і варіативності, аналізу і синтезу.

Теоретичну основу дисертації і становлять положення та висновки сучасних міждисциплінарних досліджень, що поєднують філософські, психолого-педагогічні, соціальні, методичні доробки, оскільки професійна виховна діяльність є багатограним об'єктом аналізу, який відображає існуюче розмаїття прояву її специфічних особливостей.

На основі провідних ідей суспільнознавчих і людинознавчих знань щодо людської діяльності нами була розроблена концепція продуктивної виховної діяльності педагога, що визначила подальші напрями наукового пошуку і програму дослідження обраної проблеми.

Дослідження проводилося протягом 1980-1995 років і охоплювало кілька етапів науково-педагогічного пошуку.

Перший етап (1980-1984 рр.) - аналітико-констатуючий - визначається вивченням філософської, соціальної, психолого-педагогічної літератури, обґрунтуванням проблеми, формулюванням попередньої гіпотези, об'єкта і предмета дослідження, вивченням педагогічного

досвіду у сфері виховної діяльності, стану підготовки вчителя-вихователя.

Другий етап /1985-1991 рр./ - аналітико-пошуковий - пов'язаний з детальною розробкою обраної проблеми, визначенням мети, завдань, предмета, гіпотези, базових понять дослідження, виявленням провідних чинників продуктивної виховної діяльності, на основі чого проектувався "робочий" образ явища, що досліджується. Це дало можливість здійснити порівняльний аналіз виховної діяльності педагогів різних рівнів продуктивності і виявити закономірності продуктивної професійної виховної діяльності.

Третій етап /1988-1992 рр./ - формуючий експеримент, мета якого полягала у розробці дидактичної системи професійної підготовки майбутнього вчителя-вихователя у педагогічному вузі на основі використання сучасних технологій навчання.

Четвертий етап /1992-1995 рр./ - завершувально-узагальнюючий характеризувався розв'язанням означеної проблеми у теоретичному і практичному планах, підбиттям підсумків роботи, узагальненням отриманих даних, осмисленням концептуальних положень дослідження. Проводилася апробація його основних висновків та впровадження їх у навчально-виховний процес вищих, педагогічних, загально-освітніх та професійно-технічних закладів освіти.

Методи та організація дослідження. Відповідно до визначених завдань були використані методи теоретичного та експериментально-емпіричних рівнів. До першої групи належать методи теоретичного аналізу і синтезу, абстрагування та ідеалізації, структурно-функціонального моделювання і конкретизації теоретичного знання, індукції і дедукції. Використовувалися і такі методи, як контент-аналіз, порівняльний аналіз, метод диференціації за рівнем майстерності. Ці методи сприяли осмисленню суті продуктивної професійної виховної діяльності; розкриттю теоретичних основ обраного

об'єкта дослідження, аналізу його категоріального апарату, визначенню чинників, що сприяють підвищенню рівня ефективності виховної діяльності, розробки типології виховних задач. Другу групу утворили такі методи як спостереження, бесіди, інтерв'ю, анкетування, опитування, рейтинг, узагальнення педагогічного досвіду, вивчення результатів виховної діяльності, педагогічний експеримент.

Експериментальна робота, з одного боку, сприяла виявленню психолого-педагогічних чинників продуктивності індивідуальної виховної діяльності шляхом проведення багатомірного експерименту за допомогою факторного аналізу: з другого - організації формуючого експерименту у педагогічному вузі, який був спрямований на оволодіння студентами моделями продуктивної виховної діяльності. Для узагальнення і систематизації отриманих даних застосовувалися статистичні методи: виключання, непараметричні критерії, факторний аналіз, метод перевірки статистичних гіпотез, а також метод статистичної обробки анкет, які містять бальні шкали за допомогою обчислення відносних часток. Висновки формулювалися на рівні значущості $p=0,05$, що є достатнім для педагогічних досліджень та їх впровадження у педагогічний процес загальноосвітніх шкіл, профтехучилищ, педінститутів, університетів.

Експериментальна база. Дослідно-експериментальна робота виконувалася на базі Житомирського державного педагогічного інституту ім. І.Франка, а також Рівненського, Луганського, Черкаського педагогічних вузів та післядипломних закладів освіти.

Поряд з цим вивчався досвід науково-методичної роботи ряду педагогічних кафедр Українського державного педагогічного університету ім. М.Драгоманова (м.Київ), Київського державного лінгвістичного університету, Волинського державного університету, Подільського, Кам'янець-Подільського, Уманського педагогічних інститутів, в Росії - Санкт-Петербурзького педагогічного інституту ім. О.Гер-

цена, Костромського педагогічного інституту та ін. Всього дослідженням було охоплено понад три тисячі педагогів загальноосвітньої і професійної школи, 500 викладачів педагогічних вузів, 2800 студентів педвузів, 2500 учнів загальноосвітньої школи та профтехучиліщ.

Наукова новизна дослідження полягає: в теоретичному обґрунтуванні концепції професійної виховної діяльності, спрямованої на пошук засобів підвищення ефективності виховної роботи з учнівською молоддю; в системному підході до аналізу індивідуальної виховної діяльності, структури і змісту її поняттєвого апарату та базових компонентів /ділемотиваційного, операційного, оцінкового/, у побудові трьохрівневої моделі продуктивної виховної діяльності, проаналізованої крізь призму визначених психолого-педагогічних чинників; створенні й обґрунтуванні типології виховних задач; розробки технології оволодіння студентами продуктивними моделями розв'язання професійних виховних задач. Виявлені закономірності виховної діяльності вчителя загальноосвітньої і викладача професійно-технічної школи, які дозволяють прогнозувати результати виховної роботи з учнівською молоддю.

Теоретична значущість дослідження полягає в тому, що:

- розроблені наукові принципи дослідження актуальних питань теорії і практики професійної виховної діяльності педагога дають можливість обґрунтувати її методологічні основи, систематизувати результати наукового пошуку, здійснити структурно-функціональний аналіз об'єкта дослідження, що сприятиме подальшому вивченню взаємодії та функцій елементів педагогічної системи "вчитель-учні";
- виявлено суперечності в професійній виховній діяльності та в підготовці студентів до розв'язання освітньо-виховних завдань у закладах різного типу в сучасних умовах й проаналізовано психолого-педагогічні чинники, що спричиняють продуктивну діяльність пе-

дагога-вихователя:

- визначені закономірності професійного становлення вчителя як вихователя, що виступають рушійною силою виховного процесу і розкривають структуру та логіку виховної діяльності.

- теоретично і експериментально обгрунтований технологічний задачний підхід до організації процесу оволодіння майбутніми вчителями педагогічними вміннями з виховної роботи.

Практична значущість дослідження полягає в розробці методичних рекомендацій, програм, підготовці навчальних посібників, спецкурсів з питань удосконалення професійної виховної діяльності для вчителів середньої загальноосвітньої школи, педагогів професійно-технічних училищ, викладачів і студентів вищих та середніх педагогічних навчальних закладів різних рівнів акредитації, працівників соціальної служби і позакласних закладів.

Результати дослідження рекомендується використовувати у методичних працях для наукового обгрунтування особливостей змісту і рівнів цілеспрямованої виховної роботи з учнями. Розроблена концептуальна модель професійної виховної діяльності може бути використана в процесі вивчення педагогічних дисциплін в освітніх педагогічних закладах різного типу, а також під час організації виховної роботи із студенською молоддю.

Вірогідність результатів дослідження забезпечувалася методологічною і теоретичною обгрунтованістю його вихідних позицій, використанням комплексу взаємопов'язаних методів дослідження відповідно до мети, гіпотези та завдань; репрезентативністю і статистичною значущістю, використанням емпіричних даних, точністю їх математичної обробки та графічного подання, застосуванням порівняльних методик. У ході наукового пошуку здійснювався ретроспективний аналіз понад 24-річного досвіду роботи дисертанта у сфері підготовки вчителя-вихователя.

Апробація результатів дослідження здійснювалося шляхом їх опублікування у 86 наукових та науково-методичних працях. Основні положення і результати дослідження викладені у доповідях і повідомленнях на 14 міжнародних, 12 всеукраїнських, 11 міжрегіональних та інших конференціях, семінарах, педагогічних читаннях у Житомирі, Кам'янець-Подільському, Києві, Полтаві, Переяслав-Хмельницькому, Рівному, Сумах, Умані, Харкові, Чернівцях, а також у Костромі, Санкт-Петербурзі.

Впровадження результатів дослідження здійснювалося у Житомирському, Луганському, Рівненському, Сумському, Черкаському педагогічних інститутах та в педагогічних і культурно-освітніх училищах Житомирщини в процесі викладання педагогічних дисциплін.

Теоретичні і методичні положення дисертації використовувалися на лекціях і практичних заняттях в обласному інституті удосконалення вчителів, на курсах підвищення кваліфікації при Житомирському педагогічному інституті, міському університеті педагогічних знань "Учитель", на республіканських, обласних, міських семінарах, методичних заняттях республіканського, обласного, міського, районного рівня різних категорій педагогічних працівників.

Апробація і впровадження відбувалося на різних етапах виконання і керівництва комплексною науковою темою кафедри з проблеми "Формування у майбутніх вчителів педагогічних умінь з виховної роботи" та планової теми науково-дослідних робіт Міністерства освіти України з проблеми "Технологія навчання у педагогічному вузі", а також у процесі керівництва студенською проблемною групою

На захист виносяться:

1. Концепція продуктивної виховної діяльності педагога, яка включає такі рівні аналізу: структурний (мета, суб'єкт, об'єкт,

предмет, засоби): аксеологічний (показники рівня розвитку професійних якостей та особливостей виховної діяльності); практиологічний (етапи даної діяльності – діагностичний, проектувально-цільовий, організаційний, стимулюючо-спонукальний, контрольний-оцінний).

2. Обґрунтування провідних психолого-педагогічних чинників, що зумовлюють процес продуктивного професійного становлення вчителя як вихователя, зокрема: цілемотиваційного, виховної спрямованості, виховної уміності, результативності тощо.

3. Триврівнева модель виховної діяльності педагога загальноосвітньої і викладача професійно-технічної школи, порівняльний аналіз компонентів якої дозволив виявити її закономірності.

4. Типологія виховних задач, що розроблена на основі загальної теорії задач та її структурних і функціональних ознак.

5. Педагогічна технологія оволодіння майбутніми вчителями продуктивними моделями розв'язання виховних задач у роботі з учнівською молоддю.

Обсяг і структура дисертації. Робота складається із вступу, п'ятирозділів, загального висновку, списку основної використаної літератури, додатків. У роботі вищено 2 схеми, 16 таблиць, 6 рисунків. Список основної використаної літератури вклучас 610 найменувань, з них іноземними мовами 33.

II. СТРУКТУРА І ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовано актуальність і ступінь дослідженості обраної проблеми, визначено об'єкт, предмет, мету, концепцію, завдання, гіпотезу та методологію дослідження, розкрито його наукову новизну, теоретичну і практичну значущість, сформульовано основні положення, що виносяться на захист, викладено апробацію і впровадження результатів дослідження.

У першому розділі „Концептуальні положення дослідження виховної діяльності педагога”, обґрунтовано і конкретизовано теоретико-методологічні засади, що дало змогу сутнісно осмислити феномен та історичну генезу виховної діяльності педагога.

Актуальність теми дослідження зумовлена необхідністю розв'язання суттєвих суперечностей між якісно новими завданнями в галузі виховання учнівської молоді в сучасних умовах і недостатньою підготовленістю педагогів до роботи з даного напрямку. Важливість дослідження проблеми визначається також особливістю сучасних соціально-економічних умов, прагненням незалежної Української держави досягнути світового стандарту в галузі освіти і виховання. Крім того зростаючі запити загальноосвітньої і професійно-технічної школи потребують оновлення мети, змісту і засобів виховної діяльності педагога.

Визначено і обґрунтовано теоретико-методологічні положення дисертаційного дослідження про особливості виховної діяльності на основі національної ідеології, що є підґрунтям для культурно-історичного розвитку нації в особистості. Дослідження здійснювалося на основі структурного, особистісного, діяльнісного, контекстового, модульного підходів до аналізу виховної діяльності: програми і мети дослідження; врахування положень концепції психологічної структури діяльності вчителя. Це дало можливість більш всебічно вивчити об'єкт дослідження.

Важливе значення в нашому науковому пошуку мав принцип історизму – загальнометодологічний принцип пізнання, який виступив як спосіб вивчення педагогічних явищ у двамісці. З позиції даного принципу аналізувалася проблема виховання і виховної діяльності в історії розвитку вітчизняної та зарубіжної педагогічної думки. Аналіз філософської та психолого-педагогічної літератури дозволив простежити історичну еволюцію обраної теми дослідження. Виділено три основні етапи. Перший етап – донауковий, коли дана проблема

розвивалася у двох напрямках. З одного боку, явило накопичення емпіричного досвіду виховання й освіти у формі народної мудрості поколінь, який потім набував характеру порад, правил, рекомендацій. Пізніше сукупність цих знань було віднесено до однієї з провідних галузей педагогіки – етнопедагогіки, яка надала їм упорядкованого характеру. З другого боку, витoki теоретичної педагогічної думки щодо виховної діяльності знаходимо у надрах філософії, де закладаються основи соціально-філософського бачення функція педагога як вихователя.

Національна система виховання почала існувати і формуватися на території України ще з часів Київської Русі. Важливо відзначити, що серед причин, котрі зумовили першопочаткову популярність освіти вже в той період, перш за все виділяються: висока організація шкільної справи; виховне спрямування навчального і позанавчального процесу. виваження підхід до добору вчительських кадрів. Наставниками молоді, як правило, ставали найзріліші поважані, авторитетні, ерудовані, духовно і морально розвинуті особи.

Другий етап – період становлення класичної педагогіки, теоретичних концепцій виховання та самобутніх оригінальних виховних систем (XVI-XIX ст.). Теоретичний аналіз у межах другого етапу дав можливість розробити наукову систематику людинознавчого знання, зокрема, вирізняємо філософію виховання, антропологічну, природничу, соціологічну течії та їх зв'язок з проблемою виховної діяльності педагога.

Під час третього етапу простежуємо розвиток системних концепцій діяльності і на їх основі теорії професійної виховної діяльності. Увага при цьому акцентується на професіографічному підході до вивчення визначеної проблеми. Розглядаються професіознавчий, професіографічний та професійно-педагогічний підходи. Останій з

них аналізувався на значному фактологічному матеріалі, що дало змогу виділити предметну специфіку, ієрархічну побудову, мету, генезу, динаміку виховної діяльності та різноманітні форми її прояву: ціннісно-орієнтаційні, формуючі, культуротворчі, комунікативні.

Зазначимо, що складні суперечливі історичні колізії позначалися передусім на процесі виховання і виховної діяльності педагога. Зокрема, за радянських часів дискримінаційним було ставлення до всього національного: мови, культури, освіти в виховання. Переважали політизовані, авторитарні, знеособлені форми та методи виховної роботи з учнівською молоддю.

Цей же час характеризується різноміттям підходів до аналізу визначеної нами проблеми, що дозволило ґрунтовно розглянути базові категорії дослідження - "виховна діяльність", "виховання". В результаті першу з них сформульовано таким чином: виховна діяльність - це взаємодія педагога-вихователя з учнями, що цілеспрямована на самостановлення, саморозвиток, самовиховання молоді людини, яка реалізується шляхом розв'язання множини виховних задач і забезпечує формування особистісно-соціально значущих морально-етичних цінностей, норм та правил поведінки. Друга категорія визначена таким чином: виховання - це процес свідомого розвитку самостійної особистості, що здійснюється під впливом педагога-вихователя у процесі спільної діяльності, спрямованої на оволодіння вихованцями способами морального саморозвитку і досвіду суспільних відносин.

Розроблено концепцію виховної діяльності педагога загально-освітньої і професійно-технічної школи, яка відображає три основних підпростори: структурний, прaksiологічний (процесуальний) і аксеологічний. Структурний підпростір включає такі елементи, як мету, суб'єкт, предмет, засоби виховної діяльності. Прaksiологічний - охоплює наступні етапи цієї діяльності: діагнос-

тичними, проєктувально-цільовий, організаційний, стимулюючо-спонукальний, контрольно-оцінний. Аксеологічний - охоплює сукупність інтегральних якостей педагога - професіоналізм особистості і професіоналізм діяльності, що виступають показником особистісно-діяльнісної сутності діяльності вихователя. Дана концепція є базою для вироблення стратегії і тактики організації допрофесійної і професійної підготовки майбутніх педагогів, а також основою вдосконалення професійної майстерності вчителів у сфері виховної роботи з учнівською молоддю.

У другому розділі - "Типи професійних виховних задач" - виховна діяльність педагога аналізується як складова педагогічної діяльності, що являє собою процес розв'язання множини виховних задач. У психолого-педагогічній науці в останні роки інтенсивно розвивається задачний підхід. Його реалізація зумовлювала необхідність розгляду основних понять теорії виховних задач як взаємно розробленої у літературі. В процесі наукового аналізу уточнено сутність наступних понять: "ситуація", "педагогічна ситуація", "виховна ситуація", "задача", "педагогічна задача", "виховна задача". На основі характеристики різних підходів стосовно тлумачення означених понять було сформульовано поняття "виховна задача". Це мета, що задана педагогом-вихователем у певних умовах, котра передбачає перехід вихованця із вихідного рівня на якісно новий рівень розвитку вихованості, що стимулює його до самовизначення, самостановлення.

Створення теорії професійних виховних задач потребує розробки їх типології. В даному розділі спочатку висвітлюються питання про співвідношення одниничного і типового в процесі аналізу педагогічних ситуацій, що дало можливість визначити характерні риси типових виховних ситуацій.

Подальший науковий пошук вимагає створення типології виховних

задач, які беруть свій початок у педагогічних та виховних ситуаціях. З точки зору методології науки данія пошук викрає необхідні, оскільки на його основі можна розробити засоби для аналізу, синтезу і оцінки різноманітних ситуацій у навчально-виховному процесі. На основі діяльнісного підходу, загальної теорії задач, а також аналізу літератури з даної проблеми, наукових праць з етнопедagogіки, соціології виховання, етики, педагогічної етики: вивчення передового досвіду в цій сфері було розроблено типологію виховних задач з урахуванням структурно-функціональних якостей задачних систем. Обґрунтовано "віднесені задачі" (Г.О.Баба), що характеризуються певними відносинами між компонентами задачі і розділяються на зовнішні і внутрішні, їх подальший поділ відбувався за логікою і етапами виховного процесу. Родові класи задач відповідно розділяються за провідною метою, способами розв'язання, результатами розв'язання: за типом підготовки, організації, оцінки ефективності виховної діяльності. Розглядаються типи задач у залежності від взаємодії зовнішніх причин та внутрішніх умов.

Задачний підхід передбачає не тільки розробку типології виховних задач, але й педагогічну технологію їх розв'язання, що є результатом дослідження особливостей професійного розв'язання педагогами проблемних педагогічних задач і переведення їх у виховні задачі. Виділялися наступні типи професійних рішень: емпіричні, емпіріо-педагогічні, психолого-педагогічні, системно-узагальнюючі. Разом з тим спостерігається тенденція традиційно-інформаційного підходу до розв'язання педагогічних задач. Останнє вимагає створення певних умов, засобів, спрямованих на зміну підходів і позицій педагогів у напрямі розвитку їх дослідницьких якостей.

Це призвело до створення свого роду гнучкого алгоритму процесу розв'язання виховних задач як у стратегічному, так і в оперативному аспектах. Узагальнюючий рівень охоплює такі етапи підготов

чме /орієнтовний/, діагностичний, проектувальний, етап реалізації, узагальнення і оцінки наслідків рішення виховної задачі. Оперативний рівень конкретизує загальний розроблений алгоритм.

Таким чином, ефективність виховного процесу і утвердження нової позиції педагога-вихователя як дослідника, повукача потребус перегляду і збагачення його виховного інструментарію, зокрема, виховних задачних ситуації та їх типології.

У третьому розділі - "Психолого-педагогічні фактори продуктивності виховної діяльності педагога" - з позиції системного підходу досліджуються структура і особливості індивідуальної виховної діяльності педагогів (ІВД) загальноосвітньої і професійно-технічної школи. Системний підхід до аналізу виховної діяльності педагога дозволив виявити психолого-педагогічні чинники, які виступають передумовами підвищення рівня її продуктивності, і реалізувати структурний аспект дослідження. Такий підхід дав змогу розглянути діяльність вихователя "ніби у статичі", абстрагувавшись від її динамічного характеру. З цією метою було сформовано стандартний перелік - 120 показників окремо в самооцінці педагогів загальноосвітньої школи в викладачів профтехучилища та в оцінці експертів, сукупність яких утворили чотири діяльнісних підпростори (умовні позначення для І групи педагогів - відповідно: Зс1, Зс2; Зо1, Зо2).

Аналіз факторної структури виховної діяльності вчителів загальноосвітньої школи у самооцінці стосовно її цілемотиваційної сфери /перший діяльнісний підпростір - Зс1 з точки зору визначених раніше критеріїв /процент повної дисперсії, сумарна спільність, інтерпретованість, гомогенність, контрастність, інформаційна надійність, усталеність основної структури/ показав, що найкращим є п'ятифакторне рівення. Виявлено такі чинники: фактор самооцінки результативності діяльності педагога-вихователя; фактор підспокладання на творчий розвиток особистості учня; фактор мето-

лично-значущої мотивації; фактор загальносоціальної мотивації.

На основі аналізу /другий діяльнісний простір - Зс2/, що характеризує факторну структуру ІВД з точки зору ціннісних орієнтацій /показників авторитету педагога, системи відносин, виховної спрямованості/, а також операційного аспекту /комплексних педагогічних умінь/ виявлено, що за статистичними критеріями найбільш інформаційноємним стало чотирифакторне рішення. Останнє було зумовлено наступними факторами: самооцінкою продуктивності системи відносин у виховному процесі; авторитетності; самооцінкою професійної виховної спрямованості; загальновиховної умілості або виховної майстерності.

В оцінці компетентних суддів /перший діяльнісний підпростір Зо1/ який охоплював показники цілепокладання та цілевизначення ІВД педагога, успішності розв'язання виховних задач/ за статистичними критеріями найкращим виявилось трифакторне рішення. Відповідно виділено: фактор професійно-педагогічної підготовленості вчителя до ВД; фактор цілеспрямованості ВД на формування моральних якостей учнів; фактор цілеспрямованості ВД на життєве і професійне самовизначення учнів.

Факторний аналіз другого діяльнісного підпростору - Зо2, котрий був представлений показниками, що визначали: характерологічні особливості діяльності та рівень розвитку професійних особистісних якостей; педагогічні уміння у сфері виховання, найкращим визнав також трифакторне рішення. Було визначено такі фактори: професійно-педагогічної компетентності; продуктивності ВД; загальновиховної умілості або виховної майстерності.

За аналогією був проведений факторний аналіз ВД викладачів професійної школи на основі факторизації вже визначених попередньо змінних, що об'єднувалися у чотири діяльнісні підпростори. У першому і в другому випадках за статистичними критеріями перевага надава-

лася чотирифакторному рішенню. Відповідно вирізнялися такі чинники: I група - фактор професійної мотивації; фактор професійної цілеспрямованості ВД; фактор загально-соціальної мотивації; фактор пізнавальної цілеспрямованості ВД; II група - фактор виховної майстерності; фактор авторитетності; фактор самооцінки професійної виховної спрямованості; фактор соціальної підготовленості педагога.

Узагальнення результатів аналізу факторної структури ВД педагогів профтехучилищ в оцінці експертів для третього і четвертого діяльсного підпростору змінних виділило як найкраще з точки зору статистичних критеріїв також чотирифакторне рішення: I група - фактор цілепокладання; фактор професійно-педагогічної підготовленості; фактор професійного самовдосконалення; фактор результативності або успішності ВД педагога; II група - фактор загальновиховної умілості або виховної майстерності; фактор виховної взаємодії; фактор успішності виховної діяльності; фактор результативності ВД.

Виявлено специфічні фактори, котрі характеризували комплексні моделі ІВД вчителя загальноосвітньої школи і викладача профтехучилища. Виховна діяльність першого угруповання педагогів була представлена чинниками, які відображали їх спрямованість на розвиток творчої, моральної особистості, здатної оволодіти ґрунтовними знаннями, свідомо обрати майбутню професію, уміло орієнтуватися у соціальному середовищі.

Факторна модель ВД викладача професійної школи ґрунтується на соціально-значущих мотивах учительської професії і характеризує націленість педагога на розв'язання завдань формування кваліфікованого робітника, здатного продуктивно розв'язувати соціальні і виробничі завдання, нести відповідальність за якість їх виконання в умовах самостійної діяльності. Отже, дана модель відображає зміну соціального статусу учня професійної школи, котрий стає суб'єктом

суспільно-трудової діяльності, під впливом якої формується його нова соціальна позиція.

Відмінності запропонованих нами моделей, як бачимо, полягають у їх змістовному плані і пов'язані із специфікою мети, завдань, способів, результативності професійної діяльності вчителів школи і викладачів закладів профтехосвіти.

Виховні моделі діяльності педагогів загальноосвітньої і професійно-технічної школи мають і спільні компоненти-фактори, які адекватні компонентам, виявленим на різних етапах дослідження.

Узагальнююча модель має тривірневу будову: по-перше, вона потенційно вміщує в собі структурні елементи ІВД педагога, оскільки значна частина виділених чинників звернена до суб'єктно-об'єктної сфери, предмета і засобів виховної праці педагога (структурний компонент); по-друге, включає ціннісні аспекти виховної професії, тобто ідеомотиваційну сферу, показники виховної спрямованості, системи відносин, авторитетності, професійно-педагогічної підготовки, компетентності педагога (аксеологічний компонент), по-третє, показники майстерності у розв'язанні виховних завдань і умілості, що пов'язані з етапами ВД (праксмологічний компонент), які відображають результативність, успішність і в цілому рівень продуктивності виховної діяльності. Узагальнені дані узгоджуються з розробленою концептуальною моделлю професійної ІВД.

У четвертому розділі "Сутність та особливості виховної діяльності педагога в роботі з учнівською молоддю" - на основі системного підходу ІВД розглядається як цілісне утворення, що являє собою взаємозв'язок структурно-функціональних компонентів, які підпорядковані цілям особистісного і професійного становлення учнівської молоді. Структурні компоненти охоплюють мету виховання, виховну інформацію, засоби виховної комунікації, суб'єкти виховного процесу. Функціональні - гностичний, проектувальний, конструктив-

ний, комунікативний та організаторський компоненти.

На наступному етапі передбачалася експериментальна перевірка розробленої нами моделі відповідно до визначених критеріїв оцінки продуктивності індивідуальної виховної діяльності педагога. Насамперед аналізувалася сутність поняття "продуктивність", що допускає певну квантифікацію. Залежно від ступеня відповідності реальних продуктів бажаним умовно визначають три основних рівня продуктивності: високий, середній, низький. Як міра продуктивності розглядалася кількість вихованців, у яких протягом навчально-виховного процесу під впливом педагога формуються бажані психологічні новоутворення в особистісній сфері.

Генетичний аспект дослідження реалізувався шляхом порівняльного аналізу психологічної структури виховної діяльності педагогів загальноосвітньої і професійно-технічної школи різного рівня продуктивності. Аналіз проводився з урахуванням виділених психолого-педагогічних чинників, які повинні стати передумовами виникнення і становлення високопродуктивної виховної діяльності.

Для порівняльного аналізу були обрані основні смислоутворюючі чинники, які характеризують суттєві сторони ІВД, а саме - мотиваційну сферу, виховну спрямованість і виховну умідість.

Мотиваційна сфера досліджувалася в динаміці: спочатку простежувалися тенденції в мотивах вибору педагогічної професії вчителями загальноосвітньої і професійно-технічної школи, далі - в мотивах її привабливості в процесі виховної діяльності. Перевірка припущення щодо залежності мотиваційної сфери від рівня продуктивної діяльності статистично підтвердилася лише в мотивах привабливості учительської професії для педагогів високого і низького рівня продуктивності. Це пояснюється тим, що значна більшість педагогів у ситуації професійного вибору керувалася чинниками, що ста-

новлять сутність учительської професії - потребою у педагогічній діяльності, бажанням виховувати, вчити молодь, можливістю реалізувати свої природні і професійні властивості. В міру того, як зростає рівень продуктивності ВД, набувають більшої привабливості її істотні спонукальні чинники: формування морально-вихованої, працелюбною особистості, що спонукає вчителів школи підвищувати рівень своїх психолого-педагогічних знань, умінь. Викладачів ПТУ у роботі з учнівською молоддю приваблює не тільки потреба допомогти юнацтву у духовному і соціальному дорослішанні, але й у професійному становленні шляхом підвищення рівня загальношкільної і політехнічної підготовленості.

Дослідження характеру залежності виховної спрямованості від рівня продуктивності виховної діяльності педагогів свідчать про те, що із зростанням ступеня професіоналізму вчителів загальноосвітньої школи все більше переважають чинники, спрямовані на створення творчих моральних ситуацій. Останні сприяють залученню старшокласників до вивчення історії, культури рідного краю. Вчителі прагнуть у ВД створювати сприятливе, розвивальне середовище для життєвого самовизначення особистості молодого людини. Викладачі професійно-технічної школи спрямовують свої зусилля на допомогу учням в адаптації до нових ринкових соціально-економічних умов і до успішного розв'язання виробничих і соціальних завдань.

Спільним для "високопродуктивних" педагогів є поважливе ставлення до молоді, віра в її можливості, створення стимулюючого гуманістичного середовища для творчого розвитку особистості. Педагоги-майстри тим самим ніби "трансляють" свій ціннісний досвід, зразки активної позиції, індивідуальних варіантів рольової поведінки своїм вихованцям.

Дослідження характеру розвитку функціональних компонентів ІВД показало, що у процесі підвищення рівня її продуктивності відбуває

ться певна стабілізація компонентного складу. Останнє відображається у загальній спрямованості і доцільній логіці для педагога-майстра. Передумовою для досягнення педагогами високого рівня продуктивності ВД є сформованість у них на рівні не вище достатнього цілого комплексу умінь. У цьому випадку навіть невисокі рівень сформованості будь-якого окремого вміння компенсується високим рівнем сформованості остзніх умінь.

Високопродуктивна діяльність потребує гармонійної розвинутості не тільки суто виховних умінь, але й комплексу фахових, методичних, психолого-педагогічних систем дія.

Зіставлення одержаних результатів із науковими висновками в цій сфері, які проводилися в різні роки і різних педагогічних системах, дало змогу діяти висновку щодо закономірного впливу визначених психолого-педагогічних факторів на продуктивність ВД та інваріантності цих чинників відносно педагогічної системи.

Узагальнення отриманих даних на теоретичному рівні дало можливість виявити закономірності професійної ВД, що, по-перше, пов'язані з психолого-педагогічними передумовами успішності (ВД: по-друге, із динамікою самостійної ВД; по-третє, із її операційною стороною. У ході наукового пошуку виділено: I - закономірності: відповідності рівня розвитку педагогічних і спеціальних здібностей, особистісних властивостей меті, завданням, особливостям суб'єктів, предмету і засобам виховної діяльності; інформаційної, фахової, методичної, психолого-педагогічної готовності педагога розв'язувати виховні задачі у навчально-виховному процесі; II - закономірності: психічності ВД; гетерохронності; нерівномірного визрівання функціональних якостей педагога; III - закономірності співвідношення оцінок і самооцінок результативності виховної роботи; стимулювання діяльності вихованців; природовідповідності; творчої взаємодії суб'єктів ВД; включеності вихованців у різ-

ні види діяльності: рівневої і компонентної ієрархічної співвіднесеності суб'єктів педагогічної системи, що позначається на успішності ІВД; оптимальності і доцільності системи виховних дій.

Виявлено закономірності ІВД необхідні для визначення її стратегії і тактики на всіх етапах професійного становлення педагога /допрофесійний, вузівський і самостійний/ і особливо для процесу удосконалення системи підготовки майбутніх вчителів-вихователів.

У п'ятому розділі — "Формування основ продуктивної виховної діяльності майбутніх вчителів" — на основі розроблених компетентуальних положень щодо продуктивності ІВД та виявлених психолого-педагогічних чинників розглядаються передумови оволодіння майбутніми вчителями розвивальними технологіями розв'язання виховних задач.

Аналіз літератури з проблем підготовки майбутніх вчителів до виховної роботи засвідчив про наявність серйозних недоліків у цій сфері. Зокрема, негативно позначається застаріле науково-методичне забезпечення педагогічного процесу: політизовані, уніфіковані, декларативні підручники і посібники; потребує розробки сучасна технологія викладання педагогічних дисциплін.

Виникла суперечність між об'єктивними вимогами суспільства, традиційною підготовкою вчителя-вихователя, орієнтованого на середнього учня, та індивідуально-творчим характером виховної діяльності, потребою у розробці нових розвивальних технологій навчання і виховання.

Серед розмаїття наукових течій важливе значення має проблема результативності навчання і пов'язане з нею питання педагогічної технології. Її сутність полягає в системній організації підготовки фахівця. На нашу думку, це досить актуальне питання, враховуючи стан викладання педагогічних дисциплін у навчальних закладах. Проведені попередньо дослідження серед вчителів та викладачів

ряду педвузів України також свідчать про те, що лише третина всіх одитуваних постійно використовує в своїй повсякденній роботі активні, розвиваючі технології виховання та навчання або окремі стимулюючі форми та методи. Поряд з іншими факторами це породжує негативне ставлення молоді до масових виховних заходів.

Отже, виникає нагальна потреба розробки дидактичної системи, котра б передбачала об'єктивні зміни у цілях, завданнях, змісті, засобах, статусі студента і викладача.

Особливість системного підходу на різних етапах педагогічного дослідження полягає у дотриманні певних вимог: вибір критеріїв оцінки ефективності даної дидактичної системи; аналіз різномірних моделей ІВП; врахування об'єктивних і суб'єктивних чинників, що впливають на рівень її продуктивності.

Теоретично обгрунтована концепція професійної ВП дала можливість створити моделі її вищих рівнів, котрі виступають еталоном, до якого мають прагнути майбутні вчителі. На цій основі було розроблено діяльнішу модель професійної підготовки майбутніх педагогів-вихователів. Ціннісний зміст професійної праці був представлений у вигляді системи професійних ситуацій, задач, функцій, що максимально наближає до професійної виховної діяльності.

Системний підхід дозволив охопити всі напрями педагогічного процесу від формулювання і визначення ієрархії цілей, конструювання змісту, засобів до перевірки ефективності розробленої дидактичної системи. Водночас ми спиралися на ідею контекстового навчання, згідно з якою відбувається перехід від навчальної до професійної діяльності за допомогою діяльносного модуля, котрий розглядається як інтегрована якість педагога-вихователя. Сукупність модулів являє собою модель підготовки вчителя-вихователя. Певний набір діяльносних модулів забезпечує здатність фахівця розв'язувати реальні виховні задачі, проблеми, здійснювати свої професійні функції.

Модулі згруповано таким чином: загальнометодологічний, конкретно-методологічний, теоретичний, практичний, соціальний.

Виходячи із системно-контексного підходу, було обґрунтовано сутність поняття "сидна педагогічна дисципліна", що системно відображає фундамент всієї педагогічної науки та його складові. Кожен з елементів "сидної педагогічної дисципліни" охоплює виділені відповідні структурні компоненти: мета, зміст, засоби, суб'єкти педагогічного процесу.

Організація експериментальної роботи здійснювалася з опорою на концептуальні положення та основні завдання дослідження професійної виховної діяльності. Програма експерименту передбачала визначення цілей професійно-педагогічної підготовки студентів на кожному з її етапів: створення експериментальної програми вивчення педагогічних дисциплін; розробку системи форм та методів контекстового навчання або технології досягнення мети; підготовку методичного забезпечення педагогічних курсів; визначення науково-методичного інструментарію для діагностики та наступного аналізу й оцінки результатів формуючого експерименту.

Логіка розвивальної технології навчання будувалася таким чином: від аналізу конкретних педагогічних фактів, оволодіння окремими етапами розв'язання виховних задач, типовими технологіями організації навчальних занять та виховних заходів до глибокого осмислення сутності виховного процесу шляхом оволодіння комплексними технологіями та моделями продуктивної виховної діяльності в процесі виконання різних видів навчально-професійної діяльності і в, тому числі, розв'язання основних типів виховних задач.

Узагальнення результатів формуючого експерименту здійснювалось за допомогою лонгітюдних і порівняльних методів. Перші з них дали змогу простежити динаміку змін у характеристиках виховної діяльності студентів експериментальних груп, другі - провести зіс-

тавлення результатів, отриманих в експериментальних і контрольних групах. Дані довгитюдного дослідження свідчать про значні позитивні зміни у характеристиках навчально-професійної діяльності студентів експериментальних груп, а саме: у мотиваційній сфері, показниках рівня задоволеності процесом оволодіння основами виховної майстерності, рівня розвитку педагогічних здібностей, виховної спрямованості, успішності знань та виховної умілості.

Результати порівняльного дослідження дали змогу зробити висновки щодо суттєвих переваг показників експериментальних груп перед контрольними. Зокрема, педагогічні уміння сформовані у 95,2% випускників на рівні не нижчому ніж середній (на середньому достатньому і високому), що навчалися відповідно до запропонованої нами педагогічної технології, проти 87% у студентів контрольних груп. Це ж підтверджує і середнє значення комплексного вміння теоретично і практично розв'язувати виховні задачі: 0,84 проти 0,66. Дані розподілу студентів за рівнем умілості представлені у таблиці N 1.

Таблиця N 1

Розподіл студентів експериментальних і контрольних груп
за рівнем умілості

Групи за рівнем умілості	Рівень умілості	Експериментальні		Контрольні	
		чол.	%	чол.	%
I	Низький	31	4,8	213	33,0
II	Середній	182	27,9	266	41,2
III	Достатній	349	53,5	137	21,2
IV	Високий	90	13,8	30	4,6
Всього		652	100%	646	100%

Таким чином, результати довгитюдного і порівняльного аналізу даних формуючого експерименту підтверджують гіпотезу про те, що можна істотно підвищити рівень підготовки студентів до продуктивної ВД шляхом створення розвивальної технології навчання, яка забезпечує спеціально організований вплив на виявлені під час кон-

статуючого експерименту психолого-педагогічні чинники продуктивності виховної діяльності.

У висновках викладено основні результати теоретико-методологічної і методичної розробки проблеми виховної діяльності педагога загальноосвітньої і професійно-технічної школи. Отримані результати дають підставу вважати, що вихідна методологія є вірною, визначені завдання реалізовані, мета досягнута, сукупність одержаних наукових положень має важливе значення для теорії та практики виховання учнівської молоді. На основі здійсненого дослідження зроблено узагальнюючі висновки.

1. Актуальність проблеми теоретичних і методичних основ виховної діяльності педагога загальноосвітньої і професійно-технічної школи визначається соціально-культурними умовами розвитку України. Посилюється невідповідність між соціальною роллю педагога як вихователя, необхідністю поліпшити його підготовку до виконання своїх функцій та реальним станом виховання молоді у суспільстві. Феномен професійної виховної діяльності, її системної цілісності, виховних чинників в генезу потребує теоретико-методологічного осмислення.

Науковий аналіз зазначеної проблеми, що був проведений на основі сучасних методологічних концепцій, зокрема, історико-педагогічний підхід дозволив виявити самотутні національні системи виховання, оригінальні виховні технології, які в контексті відомих світових педагогічних здобутків виступають передумовами розробки інноваційних моделей виховної діяльності педагога.

2. Поняття "виховна діяльність" відображає сутність, характер і ціннісно-функціональний аспект діяльності вчителя-вихователя, спрямованої на встановлення духовної спільності вчителя й учнів у процесі виховної роботи: самовизначення й саморозвиток учнівської

молоді в особистісному і соціальному планах.

На основі вивчення психолого-педагогічної літератури, дефензивної характеристики базових понять, аналізу передового педагогічного досвіду розроблено концептуальну модель виховної діяльності педагога. Останнє є теоретичним конструктом, що дає можливість виділити діагностовані "вузлові точки", за допомогою яких більш всебічно і об'єктивно оцінюється виховна діяльність педагога. Враховуючи складність, множинність, об'єкта дослідження, виділяємо структурний, аксеологічний, прагматологічний рівень аналізу. Перший рівень дозволяє дослідити виховну діяльність як певну цілісність, елементи якої утворюють доцільну і гармонійно побудовану структуру. Другий рівень - ціннісні аспекти даної діяльності, зокрема, показники виховної спрямованості, мотиваційної сфери, емоційного ставлення педагога до виховної роботи, його професійної компетентності, виховної умілості. Третій рівень відображає динамічну природу виховного процесу, його циклічний спіралеподібний характер.

3. Теоретичне і методичне обґрунтування професійної виховної діяльності потребувало створення типології виховних задач, яке здійснювалося на основі структурних і функціональних ознак задачних систем, що відтворювало логіку і накрісні проблеми виховання учнівської молоді. Користуючись визначеною типологією, вчителі краще усвідомлюють сутність та закономірності виховного процесу, глибше пізнають психолого-педагогічні причини і мотиви вчинків та дій учнів, виявляють найбільш впливові чинники розвитку особистості.

Задачний підхід у навчально-професійній діяльності майбутніх педагогів є особливо ефективним, оскільки значною мірою спрямовується на поглиблення педагогічної теорії і виховної практики, активізацію мислительної діяльності студентів, розвитку їх здібностей,

професійних інтересів; поглиблення рівня засвоєння психолого-педагогічних понять; оволодіння науково-педагогічним інструментарієм.

Водночас розроблялася педагогічна технологія розв'язання виховних задач, яка визначала стратегію і тактику дія педагога. Виділені типи професійного розв'язання виховних задач за такими критеріями: здатністю педагога формулювати проблему, виявляти суперечність, структурувати задачну ситуацію, висувати гіпотезу, моделювати способи її вирішення, передбачати наслідки своїх дій. У дослідженні обґрунтовані підходи до застосування типології виховних задач щодо специфіки роботи з учнівською молоддю.

4. У процесі аналізу літератури і розробки типології виховних задач постійно домінувала думка щодо складності і багатofакторності виховної діяльності педагога, тому в нашому дослідженні одним із провідних завдань стала проблема виявлення психолого-педагогічних чинників, що спричиняють продуктивну виховну діяльність педагога загальноосвітньої і професійної школи. В зв'язку з цим у роботі обґрунтовано можливість і необхідність розгляду категорії продуктивності, що допускає квантифікацію якісної характеристики ВД педагога. Дано визначення продуктивної ВД через характеристику її основного і побічного продуктів.

Умовно було виділено три рівні продуктивності ВД педагога загальноосвітньої і професійної школи: високій, середній, низькій. Якістю міри продуктивності була обрана кількість учнів, у яких за час навчання і виховання педагогом сформовані бажані якості.

Під психолого-педагогічними чинниками продуктивності ВД розумілися утворення в її психологічній структурі, що підкорялися виховному впливу і які були передумовами підвищення рівня її продуктивності. Таке розуміння ґрунтується на філософському визначенні фактора як причини, рушійної сили будь-якого процесу або явища, що

детермінує його характер або окремі риси.

Виявлення чинників продуктивності ВД здійснювалося на основі положень загальної системології, що вимагало реалізації її структурного і генетичного аспектів. Структурний аспект передбачав тимчасове відволікання від динамізму реального функціонування діяльності і умовний розгляд її в статичі. Це дозволило виділити елементи, що утворили психологічну структуру ІВД, визначили їх ієрархію і взаємозалежності шляхом застосування багатомірного констатуючого експерименту, результати якого оброблялися за допомогою факторного аналізу. За наслідками цієї роботи маємо факторне відображення, яке включало такі основні чинники: цілемотиваційний, виховної спрямованості, системи відносин, авторитету, підготовленості, виховної майстерності, результативності. Останні розглядалися нами як модель психологічної структури виховної діяльності педагога.

5. За допомогою генетичного підходу перевірялася гіпотеза відносно того, чи є виявлені фактори умовами і передумовами високого рівня продуктивності ІВД. З цією метою проаналізовано спільності і відмінності у мікроструктурі компонентів визначеної структури "високопродуктивних", "середньопродуктивних", "малопродуктивних" педагогів загальноосвітньої і професійної школи. Виявлені на попередньому етапі дослідження фактори становили три основних блоки для порівняльного аналізу: цілемотиваційний, виховної спрямованості, професійної умілості.

Експериментально доведено, що високий рівень задоволеності виховною діяльністю, значущість для педагогів професійних мотивів, пов'язаних з предметом діяльності /сформованість на високому рівні потреби виховувати і навчати учнів, розвивати їх особистісні якості, інтерес до пізнання, учиння, їх активність, ініціативу, самостійність/, гуманістична виховна спрямованість у ро-

боті з вихованцями, високий рівень сформованості виховних умінь є чинниками /рушійною силою/ продуктивності ІВД.

У процесі порівняльного аналізу виявлені як спільні компоненти у мікроструктурі психологічної структури вчителів загальноосвітньої школи та викладачів ПТУ, так і певні відмінності. Відмінності шуканих моделей полягають у їх змістовному плані і пов'язані із специфікою мети, завдань, предмета, способів і результативності професійної діяльності вчителів школи і викладачів ПТУ. Ці відмінності зумовлені особливостями соціальної ситуації, в якій знаходяться старшокласники і учні закладів професійно-технічної освіти. В ПТУ порівняно із школою відбувається прискорена соціалізація особистості учня в умовах виробничої праці, що призводить до значного розширення діапазону соціальних зв'язків. Все це потребує і від педагогів всебічної соціальної і професійної підготовленості до розв'язання освітньо-виховних завдань.

Результати порівняльного аналізу дозволили зробити висновок про закономірний вплив виявлених чинників на рівень продуктивності ІВД педагога та їх інваріантності стосовно педагогічної системи.

6. Багатомірний експеримент дозволив виявити ряд закономірностей, сутність яких полягає в тому, що професійна виховна діяльність має продуктивний характер за таких умов: емпативної підготовленості педагога до формування особистості учня; цілісної і гармонійної побудови ІВД, якщо вона відповідає динамічній природі виховного процесу і має певну циклічність спіралеподібного характеру, коли кожен наступний виток виховної діяльності враховує попередній досвід і водночас орієнтується на майбутнє, тобто діяльність вихователя має випереджувальний характер; якщо педагог професійно володіє спеціальними та психолого-педагогічними знаннями і здатний професійно розв'язувати виховні задачі в роботі з учнівською молоддю за допомогою сучасних педагогічних технологій.

Виявлені закономірності продуктивної виховної діяльності педагогів загальноосвітньої і професійно-технічної школи дають змогу сформулювати та системно визначити основні тенденції подальшої еволюції виховної сфери, встановити її багатовимірний інтенсивний характер розвитку. Оґрунтувати її роль в подальшому розвитку гуманістичного суспільства.

7. Закономірний характер впливу виявлених чинників продуктивності професійної підготовки майбутніх вчителів був підтвердження у формуючому експерименті. Психолого-педагогічний аналіз засвідчив значні недоліки як у виховній діяльності педагогів, так і в підготовці майбутніх вчителів до неї в сучасних умовах переходу країни до ринкових відносин. Мета експерименту полягала у перевірці ефективності запропонованої методики підвищення рівня професійної підготовки майбутніх вчителів-вихователів на основі спеціально організованого впливу на визначені чинники та творчого використання розробленої дидактичної системи, що передбачала оволодіння студентами розвивальними педагогічними технологіями контекстового характеру. Результати формуючого експерименту свідчать, що запропонована технологія навчання є ефективною і сприяє підвищенню якості оволодіння студентами основами продуктивної виховної діяльності за умов: значного розвитку цілемотиваційної сфери, педагогічної спрямованості студентів педвузу, оволодіння ними типологією виховних задач, виховними вміннями, сучасними інноваційними підходами. Зокрема, формування виховних умінь при поглибленому вивченні циклу педагогічних дисциплін передбачає випереджальне вивчення основних педагогічних закономірностей, що створює базу для ґрунтовного опанування педагогічними знаннями та вищого рівня їх систематизації й узагальнення.

Провідними тенденціями у підготовці педагогів як вихователів є соціально-гуманістична спрямованість, індивідуалізація,

диференціація педагогічного процесу, оновлення його змісту, форм та методів, суттєве зростання рівня самостійності студентів, впровадження нових розвивальних педагогічних технологій у навчальний процес.

Таким чином, нами обґрунтовані нові підходи до виховання учнівської молоді, які спрямовані на перебудову виховної діяльності педагога загальноосвітньої і професійно-технічної школи у напрямі відкритості, гласності, демократичності і гуманізму. Результати дослідження орієнтують педагогів на глибоке проникнення у сутність виховного процесу, осмислення його закономірностей.

У дисертації започатковані нові напрями подальших наукових досліджень з педагогіки і передусім з теорії та методики виховної роботи. Зокрема, до подальших напрямів досліджень вважасмо за доцільне віднести такі:

- виховна ідеологія, зміст, форми, методи, технології виховної діяльності педагогів навчально-виховних закладів різного типу;
- засоби виховної роботи з різними категоріями учнівської молоді загальноосвітньої і професійної школи;
- моральне і світоглядне виховання учнівської молоді;
- подальша розробка типології виховних задач;
- мета, зміст, засоби, педагогічні технології формування нової генерації вчителів-вихователів, підготовлених до розв'язання нових освітньо-виховних завдань;
- взаємозв'язок стандарту й інновацій у підготовці вчительських кадрів до виховної роботи з учнівською молоддю та проблема випереджальної педагогічної підготовки;
- розвиток функціональних компонентів структури виховної діяльності педагогів загальноосвітньої і професійної школи;
- розробка професіограми вчителя-вихователя.

Основний зміст дисертації відображено у 86 публікаціях загальним
обсягом 102,4 др. арк., серед яких:

Монографії

1. Основи теорії і практики професійної виховної діяльності педагога.-
Житомир: Житомир. держ. пед. ін-т, 1994.- 11, 7 др. арк.
2. Психолого-педагогічні фактори професійного становлення вчителя.-
Житомир: Житомир. держ. пед. ін-т.- 1995.- 16, 3 др. арк.
3. Формування виховних умінь майбутніх педагогів /За ред.
О.А.Дубасенюк та А.В. Іванченка.- Житомир: Житомир. держ. пед. ін-т,
1996.- 19,3 др. арк. (Авторських - 5,5 др. арк.).
4. Профессионализм воспитательной деятельности преподавателя про-
фессиональной и общеобразовательной школы.- Житомир, 1992.- Деп. в
УкрІНТЕІ 05.08.- N1176.- 13 др. арк.

Навчальні посібники

5. Профессиональное становление педагога: Метод. пособие.-
Житомир: Житомир. гос. пед. ин-т, 1993. - 6.6 др. арк.
6. Педагогічна технологія в підготовці вчителя-вихователя: Метод.
посібник.- Житомир: Житомир. держ. пед. ін-т, 1993.- 6,7 др. арк.
(Авторських- 2,3 др. арк.).
7. Методика вивчення дидактики у педагогічному інституті: Навч.-
метод. посібник /За ред. О.А.Дубасенюк та А.В. Іванченка.- Житомир:
Житомир. держ. пед. ін-т.- 1994.- 5, 4 др. арк. (Авторських - 2,2 др. арк.).
8. Вивчення розділу курсу педагогіки "Загальні основи педагогіки" в
педагогічному інституті: Навч.-метод. посібник /За ред. О.А.Дубасенюк та
А.В. Іванченка.- Житомир: Житомир. держ. пед. ін-т.- 1994.- 5,8 др. арк.
(Авторських - 1,9 др. арк.).

9. Технологія вивчення теорії і методики виховання у педагогічному вузі: Навч.-метод. посібник /За ред. О.А.Дубасенюк та А.В. Іванченка. - Житомир: Житомир. держ. пед. ін-т 1994. - 9,8 др. арк. - Ч.І. (Авторських - 3,3 др. арк.).

10. Технологія вивчення теорії і методики виховання у педагогічному вузі: Навч.-метод. посібник /За ред. О.А.Дубасенюк та А.В. Іванченка - Житомир: Житомир. держ. пед. ін-т.- 1994. - 8,5 др. арк.- Ч.ІІ. (Авторських - 2,6 др. арк.).

11. Практикум з педагогіки: Навч. посібник /За заг. ред. О.А.Дубасенюк та А.В. Іванченка.- К.: ІСДО, 1996.- 27,1 др. арк. (Авторських - 9,5 др. арк.)

Методичні рекомендації, брошури

12. Методические рекомендации и разработки по изучению разделов курса "Педагогика", "Общие основы педагогики", "Дидактика". - Житомир: Житомир. гос. пед. ин-т, 1981. - 2,5 др. арк.

13. Методические разработки и рекомендации по изучению разделов курса "Педагогика", "Теория воспитания" и "Школоведение": для студентов - заочников. - Житомир: Житомир. гос. пед. ин - т, 1983. - 3,8 др. арк.

14. Организация идейно-политического воспитания учащихся в общеобразовательных школах: Метод. рекомендации в помощь кл. руководителю.- К.: РУМК, 1988. - 3,2 др. арк. (Авторських 1,2 др. арк.).

15. Методические рекомендации к практическим занятиям по спецкурсу "Основы педагогического мастерства".- Житомир: Житомир. гос. пед. ин-т, 1989.- 7,3 др. арк. (Авторських - 3,7 др. арк.).

16. Методические рекомендации по руководству педагогической практикой студентов II-III курсов. - Житомир: Житомир. гос. пед. ин -т, 1990.- Ч. I.- 2,5 др. арк. (Авторських - 1,6 др. арк.).

17. Методические рекомендации по руководству непрерывной практикой студентов II-III курсов.- Житомир: Житомир. гос. пед. ин-т, 1990.- Ч. II. - 2,5 др. арк. (Авторських - 1 др. арк.).

18. Практикум к методическим рекомендациям по руководству непрерывной практикой Житомир: Житомир держ. пед. ін-т, 1990.- Ч. III. 2 др. арк. (Авторських - 1,3 др. арк.).

19. Методика организации коллективных творческих дел. Метод. рекомендации в помощь учителям .- Житомир , 1990. - 2,7 др. арк. (Авторських- 0,5 др. арк.).

Статті, тези доповідей у наукових збірниках і журналах

20. Вивчення інтересів і нахилів до професії педагога у випускників сільських шкіл.-Рад. школа. - 1982.- Вип.6. - 0,5 др. арк. (Авторських - 0,42 др. арк.).

21. Мотиви вибору педагогічної професії // Педагогіка: Респ. наук.-метод. зб. - К.: Рад. школа, 1984. - Вип. 23.- 0,43 др. арк. (Авторських - 0,33 др. арк.).

22. Про розвиток педагогічних здібностей та вмінь майбутніх учителів у процесі педагогічної практики //Вища і середня педагогічна освіта: Респ. наук.-метод. зб.- К.: Вища школа. - 1989. - Вип. 14 . - 0,2 др. арк.(Авторських - 0,1 др. арк.).

23. Сучасний урок: його особливості і специфіка //Проблеми сучасного шкільного уроку та взаємодія науки і передової педагогічної практики в умовах перебудови народної освіти: Метод. рекоменд. на допомогу вчителям.- Житомир, 1992.- 0,31 др. арк.

24. Педагогічна діагностика і оцінка продуктивності діяльності учителя і учнів на уроках.- Там же.- 0,5 др. арк. (Авторських 0,33 др. арк.).

25. Теоретико-методологічні підходи до проблеми професійної педагогічної діяльності вчителя //Психолого-педагогічні основи професійної підготовки вчителя-вихователя та сучасні технології навчання: Матер.

міжрег. наук.- практик. конф. "Соціально-педагогічні проблеми професійної підготовки майбутніх учителів", 25-27 жовтня, 1993 р.- Житомир: Житомир. держ. пед. ін-т, 1993.- Т.І. Ч.1.- 0,31 др. арк.

26. Б.Грінченко про професійне становлення вчителя //Б. Грінченко і педагогічна культура України: Матер. Всеукр. наук.-метод. конф.- Суми: ВВП "Мрія".- ЛТД, 1993.- 0,2 др. арк.

27. Концептуальні положення теорії професійної виховної діяльності // Педагогіка і психологія: Вісник АПН України.-1994.- N 4.- 0,51 др. арк.

28. Технологія контекстового навчання у педагогічному вузі // Проблеми вищої школи: Наук.-метод. зб.- К.: Вищ. школа, 1994.- Вип. 31.- 0,38 др. арк.

29. Учитель національної школи //Становлення особистості майбутнього вчителя: Навч. метод. посібник. - Житомир: Житомир. держ. пед. ін-т, 1994. - 0,7 др. арк.

30. Цілеспрямованість у виховній діяльності педагога //Психолого-педагогічні проблеми професійної освіти: Наук.-метод. зб.- К, 1994.- 0,13 др. арк.

31. Аналіз професійної спрямованості майбутніх учителів як фактор оптимізації технології педагогічної освіти //Вища педагогічна освіта: Наук.-метод. зб.- К.: Вищ. школа, 1994.- Вип.17.- 0,31 др. арк.

32. Психолого-педагогічні проблеми морального виховання учнівської молоді //Гуманізація навчально-виховного процесу як засіб попередження правопорушень серед учнівської та студентської молоді: Матер. Всеукр. наук.-практик. конф.-К.: ІСДО, 1994.- 0,3 др. арк.

33. Место и роль спецкурса "Социология образования" в профессиональной подготовке будущих специалистов //Проблемы социологии профессионального образования рабочих: Матер. II рос. науч. конф. с международ. участием.- С-Пб : Изд. Ахме-СПб , 1994.- 0,2 др. арк. (Авторських 0,13 др. арк.)

34. Типологія професійних виховних задач //Високі технології виховання: Матер. І Міжнар. наук.- практи. конф. 29-31 травня 1995 р. Харків: Харків. держ. ун-т, 1995.- Ч. I.- 0,2 др. арк.

35. Концептуальна модель професійної виховної діяльності педагога //Проблеми освіти.- Вип.1.- К.: ІСДО, 1995.- 0,56 др. арк.

36. Ціннісне відношення до професіоналізму виховної роботи //Нові технології навчання. - К.: ІСДО, 1995.- 0,62 др. арк.

37. Концептуальна модель професійної виховної діяльності педагога // Я.Рябло й розвиток національної освіти на Україні: Матер. доп. і повідом. Всеукр. наук.-практи. конф. 6-7 грудня 1995 р. - Київ-Житомир, 1995.- 0,2 др. арк. (У співавторстві).

38. Применение идей А.С.Макаренко в практике работы пединститута //Творческое использование идей А.С.Макаренко и В.А.Сухомлинского в формировании педагогического мастерства. - Полтава: Полтав. гос. пед. ин-т, 1983. - 0,1 др. арк. (В соавторстве).

39. Реализация идей А.С.Макаренко о педагогическом мастерстве // А.С.Макаренко и современная школа: Матер. обл. науч.-практи. конф. - Житомир, 1988. - 0,1 др. арк.

40. О факторах продуктивности воспитательной деятельности преподавателя СПТУ // Проблемы повышения профессионализма и продуктивности педагогической деятельности. -Усть-Каменогорск - Ленинград. - 1989. - 0,13 др. арк.

41. Стажування молодих учителів у системі професійної освіти // Інститут - школи: Матер. обл. наук.- практи. конф. - Житомир: Житомир. держ. пед. ін-т, 1990. - 0,1 др. арк.

42. Навчання студентів педвузу продуктивним моделям розв'язання виховних задач // Формування і становлення творчої особистості вчителя : Матер. наук.-практи. конф.- Рівне: Рівнен. держ. пед. ін-т, 1991.- 0,13 др. арк.

43. Професійна спрямованість як показник морального становлення особистості майбутнього педагога // Психолого-педагогічні основи

активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів: Матер. міжвуз. наук.-практ. конф.- Вінниця: Вінниц. держ. пед. ін-т, 1992.- Ч.І.- 0,1 др. арк.

44. До проблеми формування основ професіоналізму у виховній роботі майбутніх учителів //Формування професіоналізму майбутніх педагогів в умовах педагогічного вузу: Кривий Ріг. Криворіз. держ. пед. ін-т.- 1992.- Ч.ІІ.- 0,13 др. арк.

45. Розробка типології задач у підготовці майбутнього вчителя до виховної роботи з учнями // Психолого-педагогічна підготовка вчителя у вузі: Матер. Всеукр. наук. - практич. конф. - Полтава: Полтав. держ. пед. ін-т, 1992.- 0,13 др. арк.

46. Формування у майбутніх учителів культури рішення педагогічних задач //Как решать педагогические задачи : Матер. междунаrod. науч.-практ. конф. "Решение педагогических задач в системе непрерывного педагогического образования" 26-28 октября 1992 г.- Москва-Кострома, 1992.- 0,13 др. арк. (В соавторстве).

47. Роль задачного підходу у творчому розвитку майбутнього педагога //Психолого-педагогічні основи становлення творчої особистості учителя: Матер. міжвуз. наук.-практ. конф. -Суми: Сумск. держ. пед. ін-т, 1992.- 0,13 др. арк.

48. Підготовка майбутніх учителів до виховання учнівської молоді на шляху миру в процесі вивчення педагогіки //Виховання учнівської молоді в дусі миру і взаєморозуміння: Матер. міжрег. наук.-практ. конф. , 15-17 грудня, 1992 р. - Рівне: Рівнен. держ. пед. ін-т, 1992 .- 0,13 др. арк. (У співавторстві).

49. Проблема розробки моделі вчителя-вихователя у педагогічному вузі // До нової України шляхом реформ: - К.: ІСДО, 1993. - 0,1 др. арк.

50. К вопросу о моделировании педагогической системы "преподаватель - учебная группа" //Проблемы социологии профессионального образования в педагогическом вузе: Матер. междунаrod. науч.-практ. конф. -Суми: Сумск. держ. пед. ін-т, 1992.- 0,13 др. арк.

вання робочих: Матер. I рос. науч.-практ. конф. с международ. участием. С.-Пб., 1992.- 0,2 др. арк.

51. Теоретико-методологічні аспекти дослідження професійної виховної діяльності педагога //Актуальні проблеми підготовки педагогічних кадрів до творчої професійної діяльності: -К. ІСДО, 1993.- 0,13 др. арк.

52. Позиція педагога в регулюванні міжособистісних конфліктів у навчально-виховному процесі //Природа, феноменологія та динаміка конфліктів у сучасному світі: Матер. міжнарод. наук.-практ. конф., 19-21 жовтня 1993 р. - Чернівці, 1993.- Ч. II.- 0,13 др. арк.

53. Теоретичні проблеми професійної підготовки вчителя-вихователя // Теоретико-методичні основи формування громадянина України: Матер. Всеукр. наук.-практ. конф. - Полтава: Полтавськ. держав. пед. ін-т, 1993.- 0,13 др. арк.

54. Авторська школа - новий тип навчально-виховного закладу //Всеукр. наук.-практ. конф. з проблем роботи середніх загальноосвітніх навчально-виховних закладів нового типу. - К.: ІСДО. -Вип. I.- 0,2 др. арк.

55. Концептуальні основи технологічної підготовки вчителя-вихователя //Психолого-педагогічні фактори підвищення педагогічної майстерності педагога-вихователя. - Житомир: Житомир. держ. пед. ін-т, 1995.- 0,1 др. арк.

56. Професійна майстерність педагога-вихователя //Я.Ряппо й розвиток національної освіти на Україні: Матер. доп. і повідом. Всеукр. наук.-практ. конф. 6-7 грудня 1995 р.- Київ-Житомир, 1995.- 0,13 др. арк.

57. Психолого-педагогічні фактори підвищення педагогічної майстерності вчителя-вихователя. /За ред. О.А.Дубасенюк - Житомир: Житомир. держ. пед. ін-т, 1995.- 20,5 др. арк.

Dubasenyuk A.A. The Theoretical and Methodological Principles of the Educative Activities of a Teacher.

The manuscript the Thesis for conferring a scientific degree of Doctor of Pedagogical Science speciality 13.00.04. - Professional Pedagogics Institute of Pedagogics and Psychology of professional Education of the Academy of Pedagogical Science of Ukraine, Kiev, 1996.

The Thesis contains a theoretic-methodological and methodik technical from the point of view of methods of teaching functioning of factors and regularities of functioning and development of productive educational activities of the comprehensive and professional-technical school teachers.

The conception of productive educational activities was worked out; the psychologic-pedagogical factors which stipulate the process of the teacher's formation as educator and the typology of education were elicited; the typology of educational problems, the three-level model of professional educative activities of a teacher, the technology of mastering by future teachers the productive models of solution of educational problems in the work with students were worked out.

Дубасенюк А.А. Теоретические и методические основы воспитательной деятельности педагога.

Диссертация в виде рукописи на соискание ученой степени доктора педагогических наук по специальности 13.00.04 - профессиональная педагогика. Институт педагогики и психологии профессионального образования Академии педагогических наук Украины, Киев, 1996.

Диссертация содержит теоретико-методологическое и методическое исследование факторов и закономерностей функционирования и развития продуктивной воспитательной деятельности педагогов общеобразовательной и профессионально-технической школы.

Разработана концепция продуктивной воспитательной деятельности; выявлены психолого-педагогические факторы, которые обуславливают процесс становления педагога как воспитателя; разработаны: типология воспитательных задач, трехуровневая модель воспитательной деятельности педагога, технология овладения будущими учителями продуктивными моделями решения воспитательных задач в работе с учащейся молодежью.

Ключові слова: виховна діяльність, педагогічна система, продуктивність, виховна задача, психолого-педагогічні чинники, технологія навчання.

Здано до набору 23.07. 1996 р. Підписано до друку 24.07.1996 р.
Формат 60x84 1/16. Папір друк. №1. Обсяг друк. 7м. друк. арк. 3,0.
Тираж 140 пр. Зам. 2964 безкоштовно.
Іттомірський центр науково-технічної і економічної інформації
262001, Іттомір, вул. В.Бердичевська, 31.

AB

AB 35.266